

Гумар Нуртаза¹, Бибигуль Бюлегенова²

¹ Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
«Саясаттану» кафедрасының докторанты.

e-mail: nurtaza.gumar@mail.ru

<https://orcid.org/0009-0004-9467-6817>

² Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ қауымдастырылған
профессоры, саяси ғылымдарының кандидаты

e-mail: bibigul_bb@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0001-7810-9658>

(Астана, қазақстан)

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ САЯСАТ ЖӘНЕ ТҰРАҚТЫ ДАМУ: ҚАЗАҚСТАН ҮШІН МІНДЕТТЕР МЕН МҮМКІНДІКТЕР

Аңдатпа. Мақалада Қазақстанның тұрақты даму стратегиясындағы экологиялық саясаттың негізгі аспектілері мен оның маңыздылығы қарастырылады. «Жасыл экономика» мақсаттарына қол жеткізудің негізгі факторы ретінде экологиялық жауапкершілік ұғымына ерекше көңіл бөлінген. Көміртек ізін азайтуға, жаңартылатын энергия көздеріне көшуге және экологиялық қағидаларды корпоративтік стратегияларға интеграциялауға бағытталған халықаралық және ұлттық тәжірибелер талданады. Ғаламдық сын-қатерлер мен ұлттық басымдықтарды ескере отырып, мемлекеттік экологиялық саясатты жетілдіру бойынша ұсыныстар жасалған.

Түйін сөздер: жаңартылатын энергия, климаттың өзгеруі, саясат құралдары, тұрақты даму, экологиялық жауапкершілік тұжырымдамасы.

Гумар Нуртаза, Бибигуль Бюлегенова

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ: ВЫЗОВЫ И ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ КАЗАХСТАНАА

Аннотация. В статье рассматриваются основные аспекты экологической политики и ее значимость в стратегии устойчивого развития Казахстана. Особое внимание уделяется концепции экологической ответственности как ключевому фактору достижения целей "зеленой экономики". Анализируются международные и национальные практики, направленные на снижение углеродного следа, переход к возобновляемой энергетике и интеграцию экологических принципов в корпоративные стратегии. Предложены рекомендации по совершенствованию

государственной экологической политики с учетом глобальных вызовов и национальных приоритетов.

Ключевые слова: возобновляемая энергетика, изменения климата, политические инструменты, устойчивое развитие, концепция экологической ответственности.

Gumar Nurtaza, Bibigul Byulegenova
MULTILEVEL NATURE OF THE DEVELOPMENT OF YOUTH PARLIAMENTARISM

Abstract. The article examines the main aspects of environmental policy and its significance in the strategy for sustainable development of Kazakhstan. Special attention is paid to the concept of environmental responsibility as a key factor in achieving the goals of the "green economy." International and national practices aimed at reducing the carbon footprint, transitioning to renewable energy, and integrating environmental principles into corporate strategies are analyzed. Recommendations for improving state environmental policy in the context of global challenges and national priorities are proposed.

Key words: renewable energy, climate change, policy instruments, sustainable development, concept of environmental responsibility.

Кіріспе

Қазіргі әлемдегі жаһандану процестері қоғамның қауіпсіз дамуына қауіп төндіретін экологиялық проблемалардың әртүрлі нысандары арасындағы түбегейлі өзара тәуелділік пен өзара байланыстылықты жүзеге асыруға бағытталған ойлаудың жаңа стратегиясын қалыптастыруды қажет етеді. Әлемнің дамыған елдерінде экологиялық проблемалар барған сайын маңызды болып, ішкі саясаттың маңызды факторына айналууда. XX ғасырдың екінші жартысынан бастап халықаралық қатынастар жүйесінде біртұтас экологиялық саясатты әзірлеу және жүзеге асыру бойынша күш-жігерді біріктіру мақсатында халықаралық қоғамдастықтың қарқынды ынтымақтастығы жүріп жатыр. Жеке мемлекеттердің экологиялық саясатының табысы жаһандану сын-қатерлеріне қарсы тұрудағы бірлескен іс-қимылдардың тиімділігіне көбірек байланысты. Күн тәртібінде көрсетілгендерге байланысты жаһандық экологиялық проблемалардың саяси аспектілерін, оларды шешудің құралдары мен тетіктерін, экологиялық сын-қатерлерді шешудегі мемлекеттер мен халықаралық ұйымдар қызметінің ерекшеліктерін талдау, сондай-ақ экологиялық қауіпсіздіктің жаһандық жүйесін құру перспективаларын белгілеу және Қазақстанның осы процеске қатысуын анықтау шұғыл қажеттілік туындайды.

Зерттеушілердің айтуынша, қазба отындарын қаржыландыруды тоқтату әлемдегі климаттық мақсаттарға жету үшін өте маңызды. Халықаралық энергетикалық агенттік бұл бағытты ұстанатын болса, жаңа мұнай-газ

жобалары мүмкін емес деп ескертті. Ол 2050 жылға дейін көміртегі шығарындыларын азайтудың «жол картасын» жариялады. Осы жоспарға сәйкес 2022 жылдан кейін қазба отынының жаңа кен орындары игерілмеуі тиіс. Бірақ әлем әлі де қазбалы отынға қатты тәуелді екенін мойындаған жөн. 2021 жылы АҚШ-тағы парниктік газдар шығарындылары коронавирустық пандемияның алғашқы кезеңінде қысқа уақыт ішінде төмендегеннен кейін күрт өсті. Мұның маңызды факторы, Rhodium Group талдауы бойынша, көмірден электр энергиясын өндірудің 17%-ға өсуі болды. Ал Қытайда 2021 жылдың қарашасында көмір өндіру тіпті соңғы жылдардағы ең жоғары деңгейге дейін өсті. Көптеген дамыған экономикалар энергияның таза түрлеріне көшіп, шығарындылардың жалпы көлемін біртіндеп азайта бастағанына қарамастан, дамушы елдерде экологиялық таза энергетиканы дамытуды қаржыландыру жеткіліксіз [1].

Энергетикалық ауысу бағытындағы маңызды қадамдар соңғы жылдары жасалынды, бірақ олар да Париж климаттық келісімінің мақсаттарына жету үшін жеткіліксіз. 2022 жылдың 25-27 мамырында Берлинде өткен кездесуде жеті индустриалды елдер тобының қоршаған ортаны қорғау министрлері көмірмен жұмыс істейтін электр энергиясын өндірудің халықаралық деңгейінде мемлекеттік қаржыландыруды тоқтатуға және электр энергетикасын декарбонизациялау мақсатында көмір электр станцияларын кезең-кезеңімен жоюды 2035 жылға дейін жеделдетуге келісті. G7 министрлері сонымен қатар өз елдеріндегі жаңа жол көліктері 2030 жылға дейін "негізінен" нөлдік шығарындылары болады, ал Ресейдің табиғи газы жаңартылатын энергия көздеріне ауыстырылады деп мәлімдеді. G-7 тобы ЖЭК-ке кемінде 1,3 трлн доллар инвестициялау қажеттілігін мойындады, бұл 2021-2030 жылдар аралығында таза энергетикалық және электр желілеріне инвестицияларды үш есе арттырады. Сондай-ақ, осы елдердегі жеке секторды таза энергияны қаржыландыруды «миллиардтан триллионға дейін» айтарлықтай арттыруға шақырды.

Экологиялық және ресурстық экономика саласындағы зерттеушілер энергетикалық жүйелерді түрлендіруді қазіргі әлемнің ең өзекті жиырма сынының бірі ретінде атап, энергияның ауысу жылдамдығы негізінен саяси үдеріске байланысты екенін атап көрсетеді. Тұтастай алғанда, өтпелі саясатты жақсы түсінуге қол жеткізу тұрақтылыққа көшудің жаңа ғылыми-практикалық саласындағы күн тәртібінің басты нүктесі болып табылады (sustainability transitions - ағылш.). Энергетикалық жүйені декарбонизациялауға көшу сияқты осы ауысуларға қойылатын маңызды талаптардың бірі-саясат шешуші рөл атқаратын технологиялық өзгерістерді қайта бағыттау және жеделдету. Энергетикалық ауысулар климаттың өзгеруін жеңілдетудің жаһандық мақсаттарына жету үшін олардың бағыты мен жылдамдығын басқару үшін мемлекеттік саясаттың әртүрлі араласуын қажет ететін күрделі және ұзақ мерзімді процестер екені дәлелденді. Бұл қарапайым және үнемді энергия тиімділігі шараларын, сондай-ақ күрделі және қымбат технологияларды қолдау үшін саясат құралдарын біріктіруді талап етеді.

Зерттеу әдістері

Қойылған міндеттерді шешу кезінде мынадай әдістер пайдаланылды: салыстырмалы - экологиялық саясаттағы жалпы, ерекше және ерекше сипаттамаларды айқындау үшін; институционалдық - Қазақстандағы институционалдық трансформациялар процесінде экологиялық саясаттың рөлін зерттеу үшін; құрылымдық-функционалдық - Қазақстанның халықаралық ұйымдардың жұмысына қатысу сипатын айқындау үшін.

Зерттеу нәтижелері

Тиімді экологиялық стратегияны әзірлеу үшін 1-кестеде келтірілген экологиялық корпоративтік жауапкершілік аспектілерін де ескеру қажет.

1-кесте. Экологиялық корпоративтік жауапкершіліктің аспектілері

Анықтама	Сипаттама
Корпоративтік экологиялық саясатты енгізу	Табиғатқа өз қызметінен келтірілген зиянды азайтуға тырысатын компаниялар әдетте экологиялық принциптер мен стандарттар жүйесін енгізеді: компанияның экологиялық заңнаманы сақтауы жарияланады, жұмысшылар, серіктестер, жергілікті қоғамдастық мүшелері және басқа да мүдделі тараптар компанияның қызметінен болатын экологиялық зиян туралы хабардар ететін ашық экологиялық саясат жүргізіледі.
Экологиялық аудит	Экологиялық саясаттың негізгі принциптерін әзірлеу және оның негізгі бағыттарын анықтау үшін кәсіпорындар ұйым қызметінен келетін экологиялық залалдың нақты көлемін бағалауға мүмкіндік беретін арнайы экологиялық аудит процедурасын пайдаланады. Экологиялық аудиттің мақсаты ұйымның жұмыс істеуі үшін қажетті негізгі ресурстарды және оларды тұтыну көлемін анықтау, сондай-ақ кәсіпорын қызметінің қоршаған ортаға әсер ету дәрежесі туралы ғылыми негізделген қорытындылар алу (атмосфералық шығарындылар, судың ластануы, өңдеу процесінің қалдықтары және т.б.) . Экологиялық аудитті компания ерікті түрде жүргізеді, ол ұйымның экологиялық саясатының ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді перспективада басым бағыттарын анықтауға, қоршаған орта мен ұйым үшін ең тиімді шаралар жүйесін анықтауға көмектеседі.
Қызметкерлерді экологиялық бастамаларға тарту	Экологиялық жауапты халықаралық компаниялардың басшылығы компанияның экологиялық саясаты басшылық, қызметкерлер және олардың отбасы мүшелері экологиялық мәселелерге араласып, оларды шешуге атсалысуға тырысқанда ғана тиімді болатынына сенімді. Осы мақсатта корпорациялар бірқатар экологиялық ағарту жобаларын жүзеге асыруда, оның аясында қызметкерлер олардың қызметінің қоршаған ортаға тигізетін әсері, олар экологиялық жағдайды жақсартуға қалай көмектесетіні туралы ақпараттандырылады (балаларға экологиялық білім беру, қалдықтарды сұрыптау, сатып алу). табиғатқа ең аз зиян келтіретін өнімдер және т.б.). Кейбір ұйымдарда қоршаған ортаға құрметпен қарамайтын және корпоративтік экологиялық принциптерді ұстанбайтын қызметкерлерге арналған арнайы бағдарламалар бар. Яғни, компаниялар қызметкерлердің экологиялық жауапкершілігін экологиялық этика призмасы арқылы бекітеді.

«Жасыл жабдықтау»	Тауарлар мен өндірістік процестердің экологиялық тазалығын қамтамасыз ету үшін кәсіпорындар «жасыл жеткізушілерді» таңдауға тырысады. Мұндай жеткізушілер қоршаған ортаға зияны аз тауарлар мен қызметтерді жеткізеді. Кейбір компаниялар бір жағынан «жасыл» шикізатқа сұраныстың бар екенін көрсету үшін, ал екінші жағынан жеткізушілерді экологиялық таза технологияларды қолдануға мәжбүрлеу үшін сатып алушы топтарға бірігеді. Жабдықтаушыларды таңдаған кезде экологиялық жауапты компаниялар тауарлардың бағасы мен сапасын ғана емес, сонымен қатар олардың экологиялық тазалығын да басшылыққа алады: шикізат пен материалдар компанияның экологиялық өндіріс стандарттарының ішкі талаптарына сәйкес болуы керек; олар экологиялық таза технологияларды пайдалана отырып өндірілуі немесе өндірілуі тиіс; оларды жеткізу үшін ең экологиялық таза көлік схемаларын пайдалану керек.
«Жасыл» тауарларды өндіру	Өндірушілер өз өнімдерін экологиялық таза материалдарды өндіру үшін пайдалану, қалдықтарды қайта өңдеудің инновациялық технологияларын қолдану, тұйық цикл технологияларын қолдану арқылы экологиялық таза етуге тырысады. Дәстүрлі түрде планетаның ең үлкен лаастаушылары энергетика, химия, металлургия салаларында жұмыс істейтін кәсіпорындар болып саналады. Алайда ақпараттық және коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы ақпараттық сынықтар мәселесін (e-waste) жандандырды.
Экологиялық басқару жүйесі (Environmental Management System)	Компанияларға табиғатты қорғау қызметінің мақсаттарын нақты анықтауға, оларға қол жеткізуге және экологиялық іс-шараларды үнемі жетілдіруге мүмкіндік беретін арнайы құрал. Бұл жүйе Халықаралық стандарттау ұйымы әзірлеген ISO 14000 (Environmental Management Standards) экологиялық менеджмент стандарттарына енгізілген. Бұл стандарттарды әзірлеу үшін 50-ден астам ел жұмыс істеді, бұл стандарттар 100-ден астам елде қолданылады. Экологиялық менеджменттің негізі мыналарды көздейтін төрт деңгейлі құрылым болып табылады: • экологиялық проблемаларды талдау және олардың өткір мәселелерін анықтау; • эко-үнемдеу мақсаттарын анықтау және оларға жету үшін негізгі іс-шараларды жоспарлау; • жоспарланған іс-шараларды іске асыру; • ұсынылған іс-шаралардың тиімділігін талдау, бағалау, экологиялық саясатты жетілдіру жолдарын анықтау. Компанияның экологиялық саясатын іске асыру экологиялық стандарттарға сәйкес жүзеге асырылуы тиіс. Бұл үшін экологиялық аудит жүргізу, экологиялық басқару жүйесін имплементациялау және барлық процестерді құжаттау көзделген[2].
Экологиялық сертификаттау жүйесі	Дүние жүзінде бірқатар ұлттық және халықаралық экологиялық сертификаттау жүйелері әзірленді. Көбінесе экспорттаушы компаниялар бұл сертификаттаудан өтеді, себебі экологиялық стандарттарға сәйкестік өнімнің еуропалық нарыққа шығуының басты талабы болып табылады. Біздің мемлекетіміздің белсенді интеграциясы жағдайында экологиялық сертификаттауды тиімді жүзеге асыру әлемдік қауымдастықтың талаптарына, тұтынушылардың өз денсаулығы үшін зиянсыз өнім алу қажеттіліктеріне жауап береді, сонымен қатар табиғи ортаны қорғауға ықпал етеді.

Нәтижелерді талқылау

Түрлі белгісіздіктердің күрделі жағдайында, атап айтқанда, климаттың өзгеруінің көп қырлы сын-қатерлері жағдайында тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу үшін энергияға көшу – яғни жаңартылатын энергияға көшу қажет. Дегенмен, энергетикалық өзгерістер күрделі және ұзақ мерзімді процестер болып табылады және климаттың өзгеруінің салдарын азайту жөніндегі жаһандық мақсаттарға қол жеткізуді жеделдету үшін әртүрлі мемлекеттік саясаттарды қажет етеді. 2013 жылы енгізілген «Қазақстан Республикасының жасыл экономикаға көшуіне көзқарас» Қазақстанның көміртегі шығарындыларын азайту жөніндегі міндеттемесін айқындайтын тағы бір маңызды саяси негіз болып табылады. Бұл болашаққа бағытталған бағдарламалық құжат тұрақтылықтың жаһандық стандарттарына сәйкес келетін неғұрлым тұрақты экономикалық модельге көшуді жеңілдететін негізгі стратегиялар мен тетіктерді белгілейді [3].

Қаржыландырудың жетіспеушілігі жаңартылатын энергия технологияларын енгізудегі негізгі кедергілердің бірі болып қала береді. Әсіресе халықаралық мұнай және технологиялық компаниялардың рөлі маңызды. Олардың мүдделері энергияны қаржыландыру қарқынын анықтау үшін шешуші болғандықтан, олар жаңартылатын энергия технологияларын енгізудің негізгі субъектісі болып табылады. Бірқатар елдерде саясаттар мен стратегиялар әзірленіп, бекітілгенімен, күтілетін нәтижелерге қол жеткізу үшін жою қажет олқылықтар әлі де бар.

Жоспарлау мен қаржыландыру арасындағы алшақтықтарды, мысалы, жеңілдетілген несиелер немесе краудфандинг пен краудсорсинг платформаларын құру және жылжыту түрінде жаңартылатын энергия көздеріне инвестиция салғысы келетін қауымдастықтарды қолдауға қаржы институттарын тарту арқылы азайтуға болады. Мақсатты ынталандырулар мен саясаттар жаңартылатын энергия жобаларын іске асыруды ынталандыруда маңызды рөл атқарады, бірақ жаңартылатын энергия көздерімен байланысты барлық сыртқы әсерлерді ескере отырып, жеке тұлғаларға, компанияларға және үкіметтерге бағытталған ынталандырулардың оңтайлы қоспасы қажет. Бұл алғы шарт жаңартылатын энергия технологияларын ынталандыру саясатының табыстылығының кілті болып табылады.

Халықаралық тәжірибені талдау, жаңартылатын энергия көздерінің артықшылықтары туралы халықтың хабардар болмауы және онымен байланысты жоғары еңбек және айтарлықтай операциялық шығындар туралы қате түсініктер инвесторлар мен энергия тұтынушыларының энергияға көшу стратегияларына қатысуды қаламауына ықпал еткенін көрсетеді. Сондықтан жаңартылатын энергия технологияларының әртүрлі аспектілері туралы хабардар болу үшін экологиялық саясаттың ақпараттық құралдарының әсері маңыздырақ болуы керек [4].

Осы тақырыптағы ұқсас жұмыстар жаңартылатын энергия көздеріне көшуді ынталандыру құралдарының тиімділігінің теориялық және қолданбалы мәселелерін зерттейтін ғалымдардың зерттеулері болып

табылады. Энергия тиімділігіне қол жеткізуге бағытталған саясат үлгісін пайдалана отырып, энергия алмасуын ынталандыру құралдарының кешенді және мақсатты комбинацияларының қажеттілігіне назар аударылады. Леонард Р жұмысы мемлекеттік деңгейде жаңартылатын энергия көздерін қолдау мәселесіне бағытталған жергілікті энергия трансформацияларын ілгерілетуге арналған мемлекеттік саясат құралдарының жаһандық шолуын сипаттайды [4].

Мемлекеттің экологиялық саясаты ғылыми-техникалық әлеуеттің жетістіктерін бейнелеп, сол арқылы экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге, табиғи ортаны қорғауға және табиғи ресурстарды пайдалануды сақтауға бағытталған нақты экологиялық мәселелерді шешудегі Қазақстан қызметінің мазмұнды және мақсатты бағытына айналуы тиіс [5].

Мемлекеттің экологиялық саясатын жүзеге асыру әлеуметтік-экономикалық дамудың негізгі принциптері мен тұтқаларына, яғни нақты экономикаға және сөзсіз әлеуметтік бағдарға негізделуі керек. Сондықтан мемлекет негізгі басымдықтар ретінде ең маңызды әлеуметтік құндылықтарды - экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етуді және адамның экологиялық құқықтарын, атап айтқанда қауіпсіз өмір мен денсаулықты қорғауды ерекше атап өтуі керек.

Мемлекет өз азаматтарының табиғи ресурстарды жалпы пайдалану құқығының кепілдіктер жүйесін енгізуге және негізгі қағидаттарын айқындауға және адамдардың рекреациялық, сауықтыру, сауықтыру және сауықтыру қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін адамдар мен табиғи ортаның қолайлы қарым-қатынасы үшін қажетті әлеуметтік-экономикалық жағдайларды жасауға міндетті. азаматтардың биологиялық және басқа да өмірлік маңызды мүдделері.

Мемлекеттік экологиялық саясатты қабылдау және іске асыру азаматтардың денсаулығы мен өмірі үшін қауіпсіз және қолайлы табиғи ортаны сақтаудың, өсімін молайтудың және жақсартудың экологиялық, әлеуметтік, гуманитарлық, экологиялық және құқықтық принциптерін сақтай отырып жүзеге асырылуы аса маңызды. Қазақстанның.

Елімізде көптеген экологиялық проблемалар бар және оларды шешу ресурстары шектеулі жағдайда ұлттық және аймақтық деңгейдегі экологиялық саясаттың негізгі міндеттерінің бірі маңызды стратегиялық міндеттерді анықтау және жүзеге асыру болып табылады. Қазақстан Республикасының стратегиялық мақсаттарына сәйкес мұндай мақсаттар:

Экожүйелерді сақтау және қалпына келтіру үшін жағдайлар жасау және табиғатты қорғау заңнамасының сақталуын қамтамасыз ету

Гидрометеорологиялық және экологиялық мониторингті жетілдіру

Қоғамның қатысу бағыттарын кеңейту және халықаралық ынтымақтастықты нығайту

Қазақстан Республикасының төмен көміртекті дамуға және «жасыл» экономикаға көшуіне жағдай жасау

Суды пайдалану мен су қорын қорғаудың экологиялық қауіпсіз және экономикалық оңтайлы деңгейіне қол жеткізу және қолдау.

Балықты, орман ресурстарын, жануарлар дүниесін, табиғи қорық объектілерін сақтау, ұтымды пайдалану және өсімін молайту [6].

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, қазіргі заманғы кәсіпорындардың тұрақты дамуының прерогативі экономикалық қызмет процесінде экономикалық және экологиялық мүдделердің тұрақты тепе-теңдігін сақтау мақсатында экологиялық жауапкершіліктің жоғары деңгейін қамтамасыз ету болып табылады деп айтуға болады. , табиғи ортадағы ысыраптарды азайту және қалпына келтіру.

Сондықтан кәсіпорынның тұрақты дамуын басқарудың одан әрі практикалық нюанстарын дамыту үшін экологиялық жауапкершіліктің негізгі теориялық аспектілерін қарастыру қажет.

Экологиялық жауапкершілікті зерттеудің қазіргі кезеңінде оны анықтауға бірыңғай көзқарас жоқ екенін атап өткен жөн. Экологиялық жауапкершілікті зерттеу қоғамдастығы мүшелері әртүрлі түсіндіреді:

Классикалық көзқарас бойынша экологиялық жауапкершілік экологиялық заңнаманың әсерінен пайда болды: санкцияларды болдырмау үшін кәсіпорындар өздерінің экологиялық саясатын қайта қарауға және өз қызметінің қоршаған ортаға кері әсерін азайту шараларын қабылдауға мәжбүр болды;

Неоклассикалық көзқарас бойынша экологиялық жауапкершілік тек нормативтік шектеулердің ғана емес, сонымен бірге өндірушілердің табиғатқа зиян келтіргені үшін моральдық жауапкершілігінің салдары болып табылады [7].

Экологиялық жауапкершілік – қоршаған ортаға жағымсыз әсерлердің алдын алуға және азайтуға бағытталған әртүрлі іс-шараларға бизнестің саналы түрде ерікті қатысуы; қоршаған ортаны ұтымды басқару; шаруашылық қызмет процесінде шикізат пен энергия ресурстарын үнемдеу; қалдықтарды экономикалық айналымға тарту; авариялар мен төтенше жағдайлардың алдын алу; денсаулық сақтау іс-шараларын қолдау; мәдени-тарихи мұраны, биологиялық әртүрлілікті және ерекше қорғауды қажет ететін табиғи аумақтарды сақтау; мәдени-тарихи мұраны, биологиялық әртүрлілікті және ерекше қорғауды қажет ететін табиғи аумақтарды сақтау; сақтау

Кейбір сарапшылар экологиялық жауапкершілік түсінігін әрбір жеке азаматтың да, кәсіпкерлік құрылымдардың да табиғи ортаға пайда әкелетін (немесе қоршаған ортаға кері әсерін азайтатын) қызметі деп түсінеді. Сонымен қатар, бұл қызмет тек заңмен талап етілетін және міндетті әрекеттермен шектелмейді.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде кәсіпорындардың экологиялық жауапкершілігі олардың экологиялық тәуекелдерді азайту және жалпы экологиялық жағдайды жақсарту жөніндегі қызметі болып табылады.

Экологиялық жауапкершіліктің мәні негізгі функциялар арқылы көрінеді (2-кесте): өтемдік, алдын алу, ынталандыру, бюджеттік және мәдени-ағарту және алдын алу негізінде шаруашылық қызмет процесінде экономикалық және экологиялық мүдделердің тұрақты тепе-теңдігін сақтаудан тұрады. ,

табиғи ортадағы ысыраптарды азайту және қалпына келтіру.

2-кесте. Экологиялық жауапкершілік функцияларының негізгі сипаттамалары

Функциялар	Сипаттама
Компенсаторлық	Қызметтен келетін экологиялық және экономикалық залалды сандық бағалауға және тиісті мүлкті және басқа да залалдарды қалпына келтіруге (өтеуге) бағытталған.
Алдын алу	Басқару аумағындағы экологиялық жағдайдың мониторингі мен бақылауын, оның динамикасын талдауды және болжауды, қоршаған ортаны қорғау іс-шаралары, экологиялық сақтандыру, экологиялық бағдарланған ҒЗТҚЖ және т.б. түріндегі ықтимал тәуекелдерді оңтайландыру бойынша алдын алу шараларын ұйымдастыруды қамтамасыз етеді.
Ынталандыру	Бұл қоршаған ортаны қорғау саласындағы құқықтық, қаржылық, экономикалық, ақпараттық және басқа да тұтқаларды тарту, сонымен қатар ең жақсы қолжетімді технологиялар мен экологиялық инновацияларға сұранысты арттыру дегенді білдіреді.
Бюджет	Бұл бизнестің әлеуметтік жауапкершілігінің мәнінен туындайды: іс жүзінде өз қаражаты есебінен экологиялық маңызды инвестицияларды жүзеге асыра отырып, бизнес барлық деңгейдегі бюджеттерді «жүктейді», ұлттық жобаларды жүзеге асыруға тікелей немесе жанама түрде қатысады, сол арқылы бизнестің позициясын нығайтады. мемлекет және сырттан үкіметке сенім деңгейін арттыру. қоғам.
Мәдени-ағарту	Экологиялық, энергетикалық және климаттық факторларды ескере отырып, тұтынушылардың мінез-құлқына әсер ететін экологиялық мәдениеттің жоғары деңгейін қалыптастыруға бөлсенді қатысуды көздейтін жаңа басқару парадигмасының дамуымен байланысты.

Компаниялардың қоршаған ортаны жақсарту бойынша қолданатын шаралары компанияның көлеміне, қызмет саласына, корпоративтік мәдениеттің даму деңгейіне және т.б. байланысты ерекшеленеді. Өндірістік компаниялар үшін қоршаған ортаға әсер ету проблемалары, айталық, компанияларға қарағанда әлдеқайда өткір. қызмет көрсету саласында жұмыс істейді. Дегенмен, кейбір компаниялар экологиялық таза қызметтің бір түрін ғана жүзеге асырса, басқалары өндірістік процестің әр кезеңінде олардың жұмысының кері әсерін азайту идеяларын жүзеге асырады. Экологиялық қызметтегі айырмашылықтарға қарамастан, кәсіпорындар, әдетте, өз қызметінің қоршаған ортаға теріс әсерін азайтудың шамамен бірдей алгоритмін ұстанады [8].

Қорытындылар

Корпоративтік экологиялық жауапкершілікті қамтамасыз ету тұрақтылықты стратегиялық басқарудың мақсатты негізі болуы керек. Қоғам мен мүдделі тараптар үшін маңызды болып табылатын қызмет нәтижелері туралы сыртқы ақпарат деңгейін арттыруға мүмкіндік беретін

стратегиялық менеджмент болғандықтан; компанияның құнын нарықтық көрсеткіштер арқылы ғана емес, сонымен қатар ішкі көпөлшемді процестер мен кәсіпорын имиджі арасындағы себеп-салдарлық байланыстар призмасы арқылы анықтау, аналитикалық диапазонды кеңейту арқылы әзірленген стратегиялардың негізділік деңгейін арттыру ақпарат.

Мемлекеттің тұрақты дамуы көптеген факторлардың әрекетіне тәуелді және жүйелі, ғылыми негізделген басқаруды қажет ететін күрделі процесс. Тұрақты даму тұжырымдамасын Қазақстан Республикасының тәжірибесіне енгізу экономикалық, экологиялық және әлеуметтік мәселелерді ескеру қажеттілігін анықтайды. Тұтастай алғанда, тұрақты дамуды басқару үздіксіз даму үшін жағдай туғызатын ішкі мақсаттар мен сыртқы сын-қатерлер арасындағы тепе-теңдік жағдайын қамтамасыз етуі керек.

Экологиялық тұрақтылық көрсеткіштерін талдау және жүйелеу елдің тұрақты даму тұжырымдамасын іске асыруда жасылдандыруды теңгерімді және барабар түсіну жүйесін құруға бағытталған. Одан әрі назар аудару қауіпті алдын ала болдырмау және алдын алу мақсатында ағымдағы жағдай мен даму көрсеткіштерінің жүйесіне негізделген сыртқы және ішкі тұрақтылық факторларының сапалық және сандық талдауына негізделген негізгі нәтижелерді өлшеу мен көрсетудің бірыңғай көзқарасын қалыптастыруды талап етеді. тұрақты дамуды қолдау және қамтамасыз ету бойынша қажетті шаралар.

Демек, шешуді қажет ететін маңызды міндеттерге кәсіпорындардың экологиялық аспектілерін басқарудың тиімділігін арттыру, инновациялық экологиялық-бағдарланған технологияларды енгізу, экологиялық сауаттылықты арттыру және кешенді экологиялық білім беруді ұйымдастыру, экологиялық корпоративтік жауапкершілікті қамтамасыз ету жатады.

ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Brady, Dennis. (2022). Key nations agree to halt funding for new fossil fuel projects. Washington Post, May 27 // URL: <https://www.washingtonpost.com/climate-environment/2022/05/27/g7-coal-phaseout-fossil-fuel/>
2. Environmental Performance Index. (2022). The Environmental Performance Index Report. Retrieved from <https://epi.yale.edu>.
3. О Концепции по переходу Республики Казахстан к "зеленой экономике" Указ Президента Республики Казахстан от 30 мая 2013 г. № 577 // URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1300000577>. (қаралған күні: 19.10.2023)
4. Leonhardt, R., Noble, B., Poelzer, G., Fitzpatrick, P., Belcher, K., Holdmann, G. (2022). Advancing local energy transitions: A global review of government instruments supporting community energy. Energy Research & Social Science, vol. 83. // <https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.102350>
5. Варавин Е.В., Козлова М.В., Маковецкий М.Ю. Развитие экологически ответственного инвестирования: имплементация зарубежного опыта для Казахстана // CentralAsianEconomic-Review. 2021. No4. С. 52–63. // URL: <https://doi.org/10.52821/-2789-4401-2021-4-52-63>
6. План развития Министерства экологии, геологии и природных ресурсов Республики Казахстан на 2020 - 2024 годы // URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33260335&pos=5;-106#pos=5;-106. (қаралған күні: 13.11.2023)

-
7. Des Jardins, J. (1998). Corporate Environmental Responsibility. *Journal of Business Ethics*, Vol. 17, No 8, Pp. 825–838.
8. Чайковская Л. Эколого-экономические инструменты экологической политики // Вестник Атырауского университета имени Халела Досмұхамедова. – 2023. – Т. 68, № 1. – С. 65–73. // URL: <https://doi.org/10.47649/vau.2023.v68.i1.08>

REFERENCES:

1. Brady, D. (2022). Key nations agree to halt funding for new fossil fuel projects. *Washington Post*, May 27. Retrieved from: <https://www.washingtonpost.com/climate-environment/2022/05/27/g7-coal-phaseout-fossil-fuel/>
2. Environmental Performance Index. (2022). The Environmental Performance Index Report. Retrieved from: <https://epi.yale.edu>
3. О Концепции по переходу Республики Казахстан к "зеленой экономике" [On the Concept for the Transition of the Republic of Kazakhstan to a Green Economy]. (2013). Presidential Decree of the Republic of Kazakhstan No. 577 dated May 30, 2013. Retrieved from: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1300000577> (Accessed: 19.10.2023)
4. Leonhardt, R., Noble, B., Poelzer, G., Fitzpatrick, P., Belcher, K., & Holdmann, G. (2022). Advancing local energy transitions: A global review of government instruments supporting community energy. *Energy Research & Social Science*, 83. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.102350>
5. Varavin, E. V., Kozlova, M. V., & Makovetskii, M. Yu. (2021). Razvitie ekologicheskii otvetstvennogo investirovaniya: implementatsiya zarubezhnogo opyta dlya Kazakhstana [Development of environmentally responsible investment: implementation of foreign experience for Kazakhstan]. *Central Asian Economic Review*, 4, 52–63. <https://doi.org/10.52821/-2789-4401-2021-4-52-63>
6. Plan razvitiya Ministerstva ekologii, geologii i prirodnnykh resursov Respubliki Kazakhstan na 2020–2024 gody [Development Plan of the Ministry of Ecology, Geology and Natural Resources of the Republic of Kazakhstan for 2020–2024]. Retrieved from: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33260335&pos=5;-106#pos=5;-106 (Accessed: 13.11.2023)
7. Des Jardins, J. (1998). Corporate Environmental Responsibility. *Journal of Business Ethics*, 17(8), 825–838.
8. Chaikovskaya, L. (2023). Ekologo-ekonomicheskie instrumenty ekologicheskoi politiki [Ecological and economic instruments of environmental policy]. *Vestnik Atyrauskogo universiteta imeni Khalela Dosmukhamedova*, 68(1), 65–73. <https://doi.org/10.47649/vau.2023.v68.i1.08>